

Nr 2.

Ankom till riksdagens kansli den 19 februari 1941 kl. 2 e. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion om viss ändring i lagen den 12 maj 1917 om expropriation.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 59, vilken behandlats av andra lagutskottet, har herr *Lindmark* hemställt, »att riksdagen måtte för sin del besluta sådan ändring i § 78 i lag 12 maj 1917 om expropriation, att orden *sex procent* ändras till *fyra procent*».

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för denna hemställan, får utskottet hänvisa till motionen.

Enligt 48 § lagen den 12 maj 1917 om expropriation skall expropriationsersättning, som blivit fastställd av rätten, nedsättas hos länsstyrelsen inom nittio dagar från det rättens utslag vunnit laga kraft. Då vad sålunda stadgas blivit fullgjort, är expropriationen jämlikt 49 § fullbordad och nye ägaren berättigad att genast taga fastigheten i besittning. Den exproprierande är emellertid enligt 54 § berättigad att taga fastigheten i besittning innan rättens utslag vunnit laga kraft, om han hos länsstyrelsen nedsätter den i utslaget bestämda expropriationsersättningen samt ställer pant eller borgen för den ytterligare ersättning, han på grund av ändring i utslaget kan bli skyldig gälda. Såsom i motionen anförts äger vid expropriation för allmän väg den exproprierande jämlikt 78 § taga marken i besittning redan så snart stämning i expropriationsmålet utfärdats och hos länsstyrelsen ställts pant eller borgen för expropriationsersättningen jämte sex procent årlig ränta därå från tillträdesdagen; 91 § innehåller stadgande av samma innebörd med avseende å expropriation för elektriska svagströmsledningar. Detsamma gäller vidare enligt hänvisning i 1 § lagen den 27 juni 1902, innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar, vid expropriation enligt denna lag samt enligt hänvisning i 33 § stadsplanelagen den 29 maj 1931, där fråga är om marks avstående till gata eller annan allmän plats. Även vid expropriation för järnväg eller farled får enligt 82 och 88 §§ expropriationslagen marken tagas i besittning, sedan stämning i målet utfärdats och hos länsstyrelsen ställts pant eller borgen på sätt nyss sagts, såvida vissa andra villkor äro uppfyllda.

Erlägges expropriationsersättning efter den i 48 § expropriationslagen bestämda tiden eller, om fastigheten förut tagits i besittning, efter tiden härför, skall enligt 55 § samma lag tillika gäldas sex procent årlig ränta, i förra fallet från den bestämda tidens utgång och i senare fallet från tillträdesdagen.

Detta stadgande är jämväl tillämpligt vid expropriation jämlikt 1902 års lag om elektriska anläggningar och stadsplanelagen samt vid expropriation enligt förordningen den 16 maj 1884 angående patent.

Vidare må nämnas att, därest kommun eller municipalsamhälle exproprierar mark för åstadkommande av tryggade bostadsförhållanden, den nye ägaren enligt 101 § expropriationslagen är pliktig att till varje husägare, som det begär, försälja eller upplåta det till hans hus hörande område. Vill ej markägaren upplåta området till husägaren med tomträtt, därest dylik upplåtelse kan ske, och träffas ej heller mellan dem arrendeavtal rörande området, är husägaren enligt samma paragraf berättigad köpa detta för en köpeskilling motsvarande den för området utgivna expropriationsersättningen och å området belöpande del av expropriationskostnaden jämte fem procent årlig ränta från expropriationens fullbordande.

Särskilda räntebestämmelser finnas, förutom i expropriationslagen, i 9 kap. handelsbalken samt ett flertal andra lagar och författningar.

Enligt 9 kap. 10 § handelsbalken skall den som lånat penningar för vilka särskild ränta icke blivit utfäst, om betalning ej sker å föreskriven tid, gälda sex procent ränta från förfallodagen. Är ingen förfallotid utsatt, skall enligt samma lagrum utgå fem procent ränta från stämmingsdagen. I 38 § köplagen stadgas, att i fråga om köparens skyldighet att gälda ränta skola de i 9 kap. 10 § handelsbalken stadgade grunder äga tillämpning, dock att vid handelsköp, där ej viss tid för köpeskillingens gäldande är utsatt, sex procent ränta skall utgå från den tid godset avlämnades eller, i händelse dess avlämnande blivit av köparen fördröjt, från det dröjsmålet inträdde. Även jämlikt 6 § lagen den 27 mars 1936 om skuldebrev skall, då i skuldebrev ränta ej blivit utfäst, beträffande skyldigheten att betala ränta gälla vad i 9 kap. 10 § handelsbalken sägs. I lagberedningens den 2 maj 1935 avgivna betänkande med förslag till berörda lag uttalades, bland annat, att man i sammanhang med skuldebrevslagstiftningen icke syntes böra vare sig företaga en allmän omarbetning av bestämmelserna angående ränta eller ändra de i 9 kap. 10 § handelsbalken givna föreskrifterna därom, enär dessa stadganden icke kunde lämpligen lösryckas från sitt samband med åtskilliga andra spörsmål samt den dåvarande tiden, med dess växlande och osäkra förhållanden å penningmarknaden, ej syntes ägnad för en räntelagstiftning, som skulle hava utsikt att bliva bestående.

Enligt 10 § lagen den 20 juni 1924 om återköpsrätt till fast egendom skall å löseskilling, som där avses, gäldas sex procent ränta från förfallodagen. Samma räntefot gäller enligt 30 § lagen den 12 augusti 1910 om aktiebolag och 25 § lagen den 22 juni 1911 om bankrörelse, därest inbetalning å aktie icke verkställes i rätt tid.

Vattenlagen innehåller flera bestämmelser om skyldighet att gälda ränta (3 kap. 9 §, 7 kap. 28, 30 och 53 §§ samt 9 kap. 23 §). Härvid har emellertid ej fastslagits viss räntesats utan stadgats, att ränta skall beräknas efter den räntefot, som i varje fall finnes skälig. Såsom motiv härför angavs under

lagens förarbeten, att det icke kunde anses fullt lämpligt att i lagen fastslå en bestämd räntefot, som skulle gälla för alla fall, utan borde det överlämnas åt domstolen att efter förekommande omständigheter avgöra, vilken ränta som kunde anses skälig.

Jämlikt förordningen den 2 maj 1919 angående rätt till ränta vid restitution av utskylder m. m. äger envar, som efter besvär över taxering eller debitering vinner nedsättning i eller befrielse från honom påfordrad utskyld eller avgift till stat eller kommun — med undantag för pensionsavgift enligt lagen den 28 juni 1935 om folkpensionering — eller från annan allmän utskyld eller avgift, vid återbekommande av det belopp, han för mycket erlagt, erhålla fem procent ränta därå (jfr statens off. utr. 1938: 46 sid. 212 ff.).

Förordningarna den 19 november 1914 om arvsskatt och skatt för gåva (49 § 3 mom.) och den 19 november 1914 angående stämpelavgiften (20 §) stadga rätt till fem procent ränta vid återbekommande av arvs- och gåvoskatt eller stämpelavgift. Slutligen kan erinras, att enligt kungörelsen den 18 juni 1937 (nr 601) ränta å förfallet, icke i behörig tid inbetalt belopp (dröjsmålsränta) å lån från vissa statens utlåningsfonder skall beräknas efter fem procent om året. Före kungörelsens ikraftträdande den 1 juli 1937 utgick dröjsmålsräntan å lån från de flesta av nämnda fonder med sex procent.

Förevarande spörsmål om storleken av ränta å expropriationsersättning har även förut varit föremål för riksdagens uppmärksamhet. I en inom andra kammaren år 1938 av herr *Andersson* i Igelboda väckt motion, nr 17, hemställdes nämligen, att räntefoten enligt 55 § expropriationslagen måtte nedsättas från sex till fyra procent. I motionen framhölls bland annat, att bestämmelsen om sex procent ränta fastställdes vid en tid, när ränteläget var ett helt annat än det dåvarande; en räntegottgörelse av sex procent måste anses oskäligt hög. Utskottet, som behandlade även denna motion, har i utlåtande nr 33 i anledning av motionen anfört följande:

Den i 55 § expropriationslagen stadgade räntan om sex procent synes vara väl hög i förhållande till det allmänna ränteläget på penningmarknaden. Såsom i motionen framhålles torde skyldigheten att erlagga sådan ränta från tillträdesdagen bliva särskilt betungande i vissa fall. Det torde sålunda vid expropriation av vägmark ej sällan inträffa, att mark av den exproprierande tagits i besittning avsevärd tid innan expropriationsnämnd på grund av svårigheten att bedöma intrångets omfattning över huvud taget kunnat fastställa expropriationsersättningen.

Enligt utskottets uppfattning torde en undersökning böra verkställas rörande lämpligheten att bringa den i ovannämnda paragraf stadgade räntan i bättre överensstämmelse med det allmänna ränteläget. Huruvida den ifrågasatta anpassningen bör ske genom att i förevarande paragraf direkt inskriva en lägre räntefot än den nuvarande eller på annat sätt, är ett spörsmål, som givetvis måste ägnas synnerlig uppmärksamhet. Vid denna utredning böra jämväl övriga räntebestämmelser i expropriationslagen bliva föremål för översyn.

Utskottet vill i detta sammanhang erinra om den ovan i redogörelsen omförd kungörelsen av den 18 juni 1937, enligt vilken dröjsmålsräntan å lån från ett stort antal av statens utlåningsfonder nedsatts till fem procent.

Utskottet vill slutligen framhålla, att med hänsyn till det allmänna ränteläget erinringar torde kunna göras mot vissa i lag fastställda räntesatser jämväl på andra rättsområden än det, som i anledning av förevarande motion varit föremål för utskottets uppmärksamhet.

Efter hemställan av utskottet anhöll riksdagen i skrivelse den 5 april 1938 nr 167, att Kungl. Maj:t ville verkställa utredning rörande lämpligheten och sättet att bringa den i 55 § expropriationslagen stadgade räntan i bättre överensstämmelse med det allmänna ränteläget samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill denna utredning kunde föranleda.

Med anledning av skrivelsen har inom justitiedepartementet utarbetats en promemoria i ämnet jämte utkast till lag angående ändrad lydelse av 55, 78, 82, 91 och 101 §§ lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation.

I promemorian anfördes, att en nedsättning av den i 55 § expropriationslagen stadgade räntan syntes erforderlig med hänsyn till det dåvarande allmänna ränteläget. Enligt vad i promemorian vidare uttalades syntes en ändring av räntebestämmelserna i expropriationslagen kunna vidtagas utan samband med en mera allmän översyn av de i gällande lagstiftning förekommande stadgandena om ränta. Vid genomförande av en sådan ändring låge nära till hands att, liksom i vattenlagen, undvika att fastställa någon viss räntesats och i stället allenast stadga, att skälig ränta skulle gäldas. Denna lösning av frågan syntes emellertid förenad med åtskilliga olägenheter, vilka icke ägde motsvarighet på vattenlagens område. I detta avseende kunde framhållas, att tillämpningen av vattenlagens räntebestämmelser ankomme på ett mycket begränsat antal domstolar och för övrigt sällan syntes förekomma. På expropriationslagens område, där tillämpning av räntebestämmelserna vore mycket vanligt förekommande, skulle säkerligen tillämpningen, om räntesatsen ej bestämdes i lagen, komma att bliva alltför skiftande, vare sig frågan om räntans fastställande överlämnades åt de allmänna domstolarna, vilka omhändertog handläggningen av expropriationsmål, eller åt expropriationsnämnderna. Det skulle ock bliva nödvändigt att i varje mål — även om egendomen ej tillträtts före beslutets meddelande — endast av den anledningen, att expropriationsersättningen kunde komma att erläggas för sent, bestämma den räntesats som i så fall skulle tillämpas. Räntesatsen syntes fördenskull alltjämt böra vara inskriven i lagen. Detta kunde visserligen föranleda, att en lagändring framdeles åter kunde behöva vidtagas, men denna olägenhet måste dock anses icke vara av avgörande betydelse.

Enligt det vid promemorian fogade lagutkastet skulle den i 55 § expropriationslagen stadgade räntesatsen nedsättas från nuvarande sex till fyra procent. Därjämte skulle viss jämkning företagas i 78, 82 och 91 §§ samma lag, enligt vilka nu pant eller borgen, som där sägs, skall avse expropriationsersättningen jämte sex procent ränta. Dessa paragrafer skulle ändras så, att i lagrummen föreskriven säkerhet förklarades skola avse expropriationsersättningen jämte ränta; någon räntesats skulle sålunda enligt utkastet icke vara

inskriven i paragraferna. Slutligen skulle enligt utkastet även den i 101 § expropriationslagen stadgade räntesatsen nedsättas från nuvarande fem till fyra procent.

Över promemorian och därvid fogat lagutkast hava efter remiss den 5 oktober 1938 yttranden avgivits av bland andra fullmäktige i riksbanken och statskontoret.

Lagutkastet har i flertalet av de avgivna yttrandena lämnats utan erinran. I vissa yttranden har emellertid ifrågasatts, huruvida icke en ändring i förevarande avseende borde genomföras på annat sätt än i utkastet skett. I det yttrande som avgivits av *fullmäktige i riksbanken* har sålunda framhållits, att räntan i expropriationslagen lämpligen borde bestämmas att utgå med en och en halv procent över riksbankens diskonto. Å andra sidan har *statskontoret* uttalat, att om nedsättning av den i 55 § expropriationslagen bestämda räntan ansåges böra ske, en dylik ändring borde företagas allenast i samband med att motsvarande ändring komme till stånd beträffande 9 kap. 10 § handelsbalken.

Något förslag på grundval av ifrågavarande promemoria och lagutkast har icke framlagts, utan ärendet är fortfarande beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

Angående ränteläget under 1940 har utskottet från riksbanken inhämtat följande.

Riksbankens diskonto för växlar på högst tre månader har sedan den 17 maj 1940, då höjning skedde med $\frac{1}{2}$ procent, varit $3\frac{1}{2}$ procent. Även riksbankens övriga räntesatser höjdes nämnda dag med $\frac{1}{2}$ procent och hava därefter vid utlåning på högst tre månader utgjort för lån och kredit i räkning mot säkerhet av första klass obligationer $3\frac{1}{2}$ procent, mot säkerhet av andra klass obligationer 4 procent, mot säkerhet av aktier 5 procent och mot annan säkerhet $4\frac{1}{2}$ procent samt för lån ur avbetalningsfonden $4\frac{1}{2}$ procent.

Beträffande *affärsbankernas* in- och utlåningsräntor hava den 7 maj 1940 vidtagits vissa ändringar, vilka i stort sett inneburit en höjning av ränteläget med $\frac{1}{2}$ procent. De av affärsbankerna annonserade räntesatserna hava sedan nämnda dag utgjort vid *inlåning* på depositions-, kapital- och sparkasseräkning 3 procent, på uppsägningsräkning 1 procent och på checkräkning $\frac{1}{2}$ procent. Vid *utlåning* hava räntesatserna från samma dag varit, växeldiskonto för högst tre månader $3\frac{1}{2}$ procent, för lån mot stats- och hypoteksbanksobligationer $3\frac{1}{2}$ procent, för lån mot kommuners och landstings obligationer 4 procent och för lån mot andra svenska obligationer $4\frac{1}{2}$ procent, för lån mot annan säkerhet 5 procent samt för kredit i checkräkning $4\frac{1}{2}$ procent.

Sparbankerna tillämpade under de tre första kvartalen av år 1940 i medeltal för varje kvartal följande räntesatser, nämligen inlåningsränta under första kvartalet 3 procent, under andra kvartalet 3.34 procent och under tredje kvartalet 3.50 procent samt ränta för inteckningslån under första kvartalet 3.54 procent, andra kvartalet 3.92 procent och tredje kvartalet 4.13 procent

samt slutligen ränta för borgenslån under första kvartalet 4.22 procent, andra kvartalet 4.58 procent och tredje kvartalet 4.78 procent.

Postsparbanken tillämpade under hela år 1940 en inlåningsränta på 2½ procent.

Beträffande ränteläget under år 1937 hava vissa uppgifter intagits i utskottets förutnämnda utlåtande nr 33 vid 1938 års riksdag, till vilket utlåtande utskottet får hänvisa. Här må endast framhållas, att ränteläget under nämnda år var icke oväsentligt lägre än under 1940.

Utskottet.

Såsom framgår av den ovan lämnade redogörelsen har frågan om storleken av ränta å expropriationsersättning — vilket spörsmål såvitt angår expropriation för allmänna vägar uppenbarligen avses i förevarande motion — redan förut behandlats av riksdagen, som år 1938 i skrivelse till Kungl. Maj:t anhållit om utredning i ämnet. Detta ärende är fortfarande beroende på Kungl. Maj:ts prövning. Med hänsyn härtill finner utskottet det icke vara påkallat att föreslå riksdagen att för närvarande vidtaga någon åtgärd i anledning av motionen.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att förevarande motion icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 18 februari 1941.

På andra lagutskottets vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Norman*, *Linder*, *Hagman*, *Tamm*, *Sten*, *Holstenson* och *Näslund**;

från andra kammaren: fröken *Hessलगren*, herr *Hage*, fröken *Andersson*, herrar *Olovson* i Västerås, *Hallagård**, *Pettersson* i Hällbacken, *Larsson* i Östersund* och *Witzell**.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.